

**MODERNIZM VA POSTMODERNIZM: ZAMONAVIY DUNYONING FALSAFIY TAHLILI****R.Z. Xudoyberdiyev<sup>1</sup>****S.N. Muratova<sup>2</sup>**

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi<sup>1</sup>2-son davolash ishi, I bosqich talabasi<sup>2</sup><https://doi.org/10.5281/zenodo.17560073>

**Annotatsiya.** Ushbu maqola zamonaviy dunyoqarashning ikki asosiy falsafiy yo'nalishi — modernizm va postmodernizm — ni tizimli tahlil qiladi. Maqolada modernizm tushunchasining tarixiy ildizlari, uning XVII–XX asrlardagi rivojlanishi va ilm-fan, madaniyat, san'at va adabiyotga ta'siri o'rganiladi. Modernizmning asosiy xususiyatlari sifatida ratsionalizmga, ilmiy taraqqiyotga va universal qadriyatlarning mavjudligiga ishonch ta'kidlanadi. Shuningdek, maqolada postmodernizmning paydo bo'lishi, uning modernizmga nisbatan tanqidiy qarashlari va zamonaviy jamiyatdagi namoyon bo'lish shakllari tahlil qilinadi. Postmodernizmga xos pluralizm, subyektivizm, metafiktsion va ironiya elementlari, shuningdek, ijtimoiy va madaniy konstruksiyalarni tanqid qilish jarayoni yoritiladi. Maqola modernizm va postmodernizmning o'zaro farqlari va o'xshashliklarini ko'rsatadi, ularning jamiyat, madaniyat va inson tafakkuriga ta'sirini baholaydi. Shu bilan birga, zamonaviy dunyoqarashda ushbu yo'nalishlarning dolzarbligi, ularning san'at, adabiyot va falsafiy tafakkurdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Ushbu ish akademik tadqiqotlar, pedagogik ishlanmalar va falsafiy tahlillar bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun qimmatli manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

**Kalit so'zlar:** modernizm, postmodernizm, zamonaviy falsafa, madaniyat, tafakkur, san'at.

**МОДЕРНИЗМ И ПОСТМОДЕРНИЗМ: ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ  
СОВРЕМЕННОГО МИРА**

**Аннотация.** Данная статья представляет собой систематический анализ двух основных философских направлений современного мировоззрения — модернизма и постмодернизма. В статье рассматриваются исторические корни понятия модернизма, его развитие в XVII–XX веках, а также влияние на науку, культуру, искусство и литературу. Основные черты модернизма включают рационализм, веру в научный прогресс и существование универсальных ценностей. Кроме того, в статье анализируется возникновение постмодернизма, его критическое отношение к модернизму и проявления в современном обществе. Для постмодернизма характерны плюрализм, субъективизм, элементы метафизики и иронии, а также критический подход к социальным и культурным конструкциям. Статья выявляет различия и сходства между модернизмом и постмодернизмом, оценивает их влияние на общество, культуру и человеческое мышление. Также анализируется актуальность этих направлений в современном мировоззрении и их значение в искусстве, литературе и философской мысли.

Данное исследование может служить ценным источником для академических исследований, педагогической практики и философских анализов.

**Ключевые слова:** модернизм, постмодернизм, современная философия, культура, мышление, искусство.

## MODERNISM AND POSTMODERNISM: A PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONTEMPORARY WORLD

**Abstract.** This article presents a systematic analysis of two main philosophical directions of contemporary worldview — modernism and postmodernism. The article examines the historical roots of modernism, its development from the 17th to the 20th centuries, and its influence on science, culture, art, and literature. The main features of modernism include rationalism, belief in scientific progress, and the existence of universal values.

Furthermore, the article analyzes the emergence of postmodernism, its critical stance toward modernism, and its manifestations in contemporary society. Postmodernism is characterized by pluralism, subjectivism, elements of metafiction and irony, as well as a critical approach to social and cultural constructs. The article highlights the differences and similarities between modernism and postmodernism and evaluates their impact on society, culture, and human thinking. It also analyzes the relevance of these directions in contemporary worldview and their significance in art, literature, and philosophical thought. This study can serve as a valuable resource for academic research, pedagogical practice, and philosophical analysis.

**Keywords:** modernism, postmodernism, contemporary philosophy, culture, thinking, art.

### Kirish

Zamonaviy dunyoqarashda ikki asosiy falsafiy yo'nalish — **modernizm** va **postmodernizm** — jamiyat, madaniyat va tafakkurning shakllanishida markaziy rol o'ynaydi [1]. Modernizm XIX asr oxiridan boshlab, sanoatlashuv, shaharsozlik va ilm-texnika taraqqiyoti fonida shakllangan [2]. U "o'tgan bilan keskin uzilish"ni, yangi shakl va ifodalarni izlashni hamda inson tafakkurining ratsional va universal qadriyatlarga bo'lgan ishonchini ko'taradi [3].

Bir tomondan, modernizm ilmiy taraqqiyot, progress va universallik g'oyalari ta'yan; insonni oddiy obyekt emas, balki ongi bilan olg'a intilgan sub'ekt sifatida ko'rgan [4].

Shu bilan birga, XX asr boshlaridagi katta ijtimoiy va madaniy inqirozlar (masalan, Birinchi Jahon urushi) insoniyatning "katta ishonch"i va izlanishlarini tanqid ostiga qo'ydi [5].

Shu nuqtai nazardan, postmodernizm XX asr o'rtasidan boshlab modernizmda tanqid javob shaklida paydo bo'ladi [6]. Postmodernizm "katta narrativlarga" — ya'ni insoniyatni, haqiqatni va taraqqiyotni universal tushunish orqali izohlashga bo'lgan ishonchni — so'roq qiladi [7].

Bu ikkita paradigmaning farqlari va o'zaro munosabati — modernizmdagi progress va universallikga bo'lgan ishonch bilan, postmodernizmdagi pluralizm, nisbiylik va sub'ektivizm — zamonaviy dunyoqarashni tushunishda muhim ahamiyatga ega [1]. Shu bois ushbu maqola modernizm va postmodernizm yo'nalishlarini falsafiy jihatdan tizimli tahlil qilishni maqsad qiladi: bir tomondan modernizmdagi ilm-ratsionalizm, universal qadriyatlarga ishonchi va taraqqiyotga bo'lgan yondoshuvi; boshqa tomondan esa postmodernizmdagi konstruksionizm, pluralizm va sub'ektivizm g'oyalari orqali jamiyat, madaniyat va inson tafakkuriga qanday ta'sir ko'rsatgani [2].

Ushbu tahlil zamonaviy dunyoqarashda shakllanayotgan global madaniyat, identitet muammolari va texnologik taraqqiyot muhitida dolzarbdir [3]. Shu bilan birga, akademik tadqiqotlar, pedagogik ishlanmalar va falsafiy tafakkur uchun muhim manba bo'lishi mumkin [4].

### Material va metodlar

Ushbu tadqiqotda zamonaviy dunyoqarashning ikki asosiy falsafiy yoʻnalishi — **modernizm** va **postmodernizm** — tizimli falsafiy tahlil qilindi. Ish **nazariy-tahliliy yoʻnalishda** olib borildi va quyidagi manbalar hamda metodologik yondashuvlarga tayandi:

#### 1. Adabiyot manbalari

Tahlil jarayonida xalqaro ilmiy bazalar (JSTOR, Scopus, Web of Science, Google Scholar) hamda yetakchi falsafiy va madaniyatshunoslik nashrlari oʻrganildi. Asosiy eʼtibor quyidagi masalalarga qaratildi:

- Modernizm va postmodernizmning tarixiy ildizlari va rivojlanish bosqichlari;
- Ijtimoiy, madaniy va sanʼat kontekstlarda ularning namoyon boʻlish shakllari;
- Falsafiy yoʻnalishlarning inson tafakkuriga, bilimga va jamiyatga taʼsiri;
- Sanʼat, adabiyot va madaniyatda modernizm va postmodernizmning estetika va ifoda usullari.

#### 2. Nazariy asoslar

Tadqiqot **falsafa, madaniyatshunoslik va sanʼatshunoslik** nazariyalariga tayangan holda olib borildi. Modernizm va postmodernizm tushunchalari quyidagi darajalarda tahlil qilindi:

- **Tarixiy daraja** – yoʻnalishlarning paydo boʻlishi va asosiy davrlari;
- **Ijtimoiy-madaniy daraja** – jamiyatdagi rol, sanʼat va adabiyotdagi ifodasi;
- **Falsafiy daraja** – epistemologik, ontologik va etika asoslari, universalizm va pluralizm gʻoyalari.

#### 3. Metodologik yondashuvlar

• **Nazariy tahlil:** modernizm va postmodernizm tushunchalari, ularning sanʼat va adabiyotdagi ifodasi, hamda falsafiy asarlar sistematik tarzda tahlil qilindi;

• **Taqqoslash metodi:** modernizm va postmodernizmning oʻzaro farqlari va oʻxshashliklari aniqlandi;

• **Kontekstual tahlil:** ijtimoiy, madaniy va texnologik omillarni hisobga olgan holda yoʻnalishlarning jamiyat va tafakkurga taʼsiri oʻrganildi;

• **Bibliografik integratsiya:** turli ilmiy manbalar orqali nazariy tushunchalar va amaliy misollar birlashtirildi.

#### 4. Tadqiqot obyekti va materiallari

Ishning obyekti sifatida **modernizm va postmodernizm falsafiy paradigmalari** va ularning zamonaviy madaniyat va tafakkurga taʼsiri olindi. Materiallar sifatida akademik adabiyotlar, ilmiy maqolalar, sanʼatshunoslik va adabiyotshunoslik tadqiqotlari, shuningdek xalqaro nashrlar asos qilib olindi. Bevosita empirik tadqiqotlar bemorlar yoki subʼektlar ustida olib borilmadi.

#### 5. Metodlar integratsiyasi

Olingan maʼlumotlar falsafa, madaniyatshunoslik va sanʼatshunoslik fanlari bilan uzviy bogʻliq holda tahlil qilindi. Natijada modernizm va postmodernizm yoʻnalishlarining jamiyat, madaniyat va tafakkurga taʼsirini tushuntiruvchi **konseptual model** yaratildi, u ilmiy nazariyalar va madaniy amaliyot oʻrtasidagi bogʻliqlikni aks ettiradi.

#### Natijalar va ularning muhokamasi

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, modernizm va postmodernizm paradigmalari zamonaviy dunyoqarash, madaniyat va sanʼatni tushinishda turlicha, lekin oʻzaro bogʻliq

yondashuvlarni taqdim etadi. Tadqiqot davomida quyidagi falsafiy va madaniy yondashuvlar asosiy ahamiyatga ega bo'ldi:

1. **Modernizmning ratsionalizm va universalizm yondashuvi** – ilmiy va san'atni tafakkurda haqiqatni aniqlash va universallik g'oyalarini ilgari surishda modernizmning asosiy roli qayd etildi. Ushbu yondashuv, masalan, arxitektura va adabiyotda yangi shakl va strukturaviy tajribalarning shakllanishiga olib keldi.

2. **Postmodernizmning pluralizm va subyektivizm tamoyili** – postmodernizm “katta narrativlarga” bo'lgan ishonchni tanqid qiladi va turli qarashlar, madaniy va san'atni shakllarni qabul qilishni rag'batlantiradi. Bu yondashuv jamiyatdagi turli identitet va tafakkur shakllarini tushunishda muhim vosita hisoblanadi.

3. **San'at va adabiyotda yangilik va ironiya elementlari** – postmodernizm san'at va adabiyotda ironiya, metafiktsion va dekonstruktivizm elementlarini keng qo'llash orqali modernizmga nisbatan tanqidiy munosabatni ko'rsatadi. Bu esa ijodiy ifodaning diversifikatsiyasini ta'minlaydi.

4. **Madaniyat va jamiyatga ta'siri** – ikkala yo'nalishning jamiyat va madaniyatga ta'siri kuzatildi. Modernizm ijtimoiy taraqqiyot va ma'naviy universalizmini targ'ib qilsa, postmodernizm ijtimoiy pluralizm va subyektiv yondashuvni rag'batlantiradi.

5. **Falsafiy tafakkurdagi integratsiya** – zamonaviy dunyoqarashda bu ikki paradigma o'zaro uyg'unlikda ko'rib chiqilganda, inson tafakkurini chuqurroq tushunish, madaniyat va san'atdagi murakkab jarayonlarni tahlil qilish imkonini beradi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, modernizm va postmodernizmning **o'zaro farqlari va uyg'unligi** zamonaviy falsafiy tahlilning asosiy elementi bo'lib, ular jamiyat, madaniyat va inson tafakkurini yaxlit ko'rinishda tushunishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu paradigmalarning tahlili san'at va adabiyotda ijodiy eksperimentlarni rivojlantirish hamda global madaniyatni o'rganish imkonini beradi.

### **Xulosalar**

Xulosa qilib aytganda, **modernizm va postmodernizm** paradigmalari zamonaviy dunyoqarash, madaniyat va san'atshunoslikdagi eng muhim falsafiy yutuqlardan biri hisoblanadi.

Modernizm inson tafakkurida ratsionalizm, ilmiy izlanishlar va universal qadriyatlarga bo'lgan ishonchni mustahkamlash orqali jamiyat va san'at rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, postmodernizm esa pluralizm, subyektivizm va ijtimoiy konstruksiyalarni tanqid qilish orqali zamonaviy madaniyat va san'atni diversifikatsiya qilish imkonini yaratdi.

Falsafiy nuqtai nazardan, bu ikki paradigma inson tafakkuri, san'at va madaniyat jarayonlarining murakkabligini tushunish va ularni tizimli tarzda tahlil qilishda beqiyos ahamiyatga ega. Modernizm va postmodernizmning o'zaro farqlari va uyg'unligi, ularning jamiyat va madaniyatga ta'siri zamonaviy dunyoqarashni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Kelgusida modernizm va postmodernizm tadqiqotlarini chuqurlashtirish orqali san'at, adabiyot va madaniyatdagi ijodiy eksperimentlarni rivojlantirish, shuningdek, global madaniyat va identitet masalalarini tahlil qilish imkoniyati yanada kengayadi. Shu yo'l bilan zamonaviy falsafiy tafakkur va madaniyatshunoslikda yuqori darajadagi integratsiya va moslashuvchan yondashuvlarni ishlab chiqish mumkin.

### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Merriam-Webster. “Modernism” lug'at ma'nosi. ([merriam-webster.com](http://merriam-webster.com))

2. Vargish, Thomas. *Modernism*. Routledge Encyclopedia of Philosophy. ([rep.routledge.com](http://rep.routledge.com))
3. Britannica. "Modernism | Definition, Characteristics...". ([britannica.com](http://britannica.com))
4. Britannica. "Postmodernism | Definition, Doctrines & Facts". ([britannica.com](http://britannica.com))
5. Britannica. "Postmodernism and Relativism". ([britannica.com](http://britannica.com))
6. Ryadi, Agustinus. "Postmodernisme versus Modernisme". ([ejournal.stftws.ac.id](http://ejournal.stftws.ac.id))
7. Bhagat, Mahesh Kumar. "A Multifaceted Shift from Modernism to Postmodernism". ([humanitiesjournals.net](http://humanitiesjournals.net))